

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ

У статті визначено сутність реструктуризації національної економіки та її вплив на формування державного бюджету. Досліджено напрями реформування бюджетної сфери в Україні.

The essence of restructuring of national economy and its influence on forming of the state budget are considered. Directions of reformation of budgetary sphere in Ukraine are investigated.

Реструктуризація це структурна перебудова на різних рівнях економіки: світового господарства, національних економік, окремих секторів і галузей, підприємств. Остання чверть ХХ ст. і особливо 1990-ті рр. ознаменувалися структурними реформами на всіх цих рівнях. Структурні зрушення в міжнародному поділі праці й на світових ринках проявляються, зокрема, у тому, що традиційна спеціалізація країн, які розвиваються на виробництві й експорті аграрно-сировинних і мінеральних ресурсів у найбільш провідних з них доповнюється та певною мірою заміщується виробництвом і експортом готової продукції, спочатку найпростішої, а потім вже більш складної. В індустріально-розвинених країнах реструктуризація полягає в скороченні маси суспільної праці, зайнятої виробництвом матеріально-речової частини валового національного продукту при збільшенні абсолютних розмірів і поліпшенні її якісного складу. Випереджаючими темпами розвиваються наукомісткі й ресурсозберігаючі, так звані високі технології. Відбувається комп'ютеризація й інформатизація економіки й суспільства. Здійснюється реструктуризація традиційних базових галузей, що переживали раніше тривалій застій: вугільної, сталеварної, текстильної.

Дослідження концепції реструктуризації національної економіки знайшли відображення у працях багатьох сучасних зарубіжних економістів, серед яких можна назвати таких: Г. Амрін, М. Блауг, К. Дербер, Г. Десс, Г. Гамільтон, Д. Грейсон, М. Кассон, К.П. Кискер, Р.Г. Коуз, К. Моді, Д. Норт, М. Портер, Д. Старк та інші [1, с. 22]. Серед вітчизняних вчених потрібно виділити праці В. Архангельського, А. Агєєва, А. Бандуріна, С. Губанова, А. Кім, Л. Куракова, І. Лютого, В. Немчимова, А. Олійник, А. Петеліна та інші.

Метою статті є дослідження впливу реструктуризації національної економіки на формування бюджету держави.

Реструктуризація економіки є складним процесом, що охоплює всі її рівні мікрорівень, мезорівень і макрорівень. На нашу думку, реструктуризація національної економіки це сукупність конкретних дій урядових і інституціональних структур державного, регіонального й місцевого значення по кардинальному перетворенню процесів виробництва, розподілу, споживання й обміну матеріальних благ між усіма членами суспільства, на основі ефективного використання всіх видів ресурсів. Реструктуризація економіки країни сприяє вкладенню капіталу в кожну людину шляхом збільшення дотацій і надання соціальних гарантій, у першу чергу, середньомі-малозабезпеченим верствам населення. Заплановані дії інституціональних структур повинні бути закріплені в цільовій комплексній програмі економічного розвитку країни і її регіонів на перспективний період.

Про необхідність проведення реструктуризації економіки України вітчизняні вчені та політики говорять із 1990 року, проте динаміка розвитку основних економічних показників виявляє квалітет процесів модернізації в економіці країни. Більш того, з часів незалежності у структурі ВВП України зростаюча частка належить сировинним галузям промисловості. Відповідна ситуація спостерігається і в структурі експорту, де до 60 % скла-

дає продукція металургійної, хімічної та добувної галузі. Фактично відбувається розгортання протилежних – де-структивних змін, проявом яких у промисловому секторі України є наявність великої кількості низькорентабельних та збиткових виробництв з низькою заробітною платою, накопичення заборгованості по ній з одного боку, а з другого паралельне існування підприємств із рентабельністю понад 30 % (нафтогазового та металургійного комплексів) [4, с.189].

Кожна країна має свою бюджетну систему, що відображає її економічну, соціальну, зовнішньоекономічну політику. Важливість питання побудови ефективної бюджетної системи полягає у тому, що через бюджетну систему, зокрема, через її ланки перерозподіляється частина національного доходу, що обумовлено необхідністю створення централізованого фонду грошових коштів для забезпечення суспільних потреб та повного виконання державою своїх функцій.

Актуальність дослідження посилюється тим, що бюджетна система нашої країни на сьогоднішній день є фактичною копією бюджетної системи колишнього СРСР. На пострадянському і постсоціалістичному європейському просторі вже усі держави, крім України та Білорусії, реформували або розпочали реформувати свої бюджетні системи. І це стало дієвим фактором суттєвих економічних зрушень в цих державах, виходу із стадії соціально-економічної кризи [10, с.241].

Нові економічні відносини потребують змін і в бюджетній системі. Щодо вирішення цієї проблеми існують різні підходи:

- ✓ зберегти бюджетну систему і бюджетний устрій до виходу з економічної кризи, щоб мобілізувати використання фінансів у державі з метою подолання кризових явищ за рахунок розвитку пріоритетних напрямків виробництва, стабілізації національної валюти;

- ✓ при збереженні централізованої бюджетної системи надати право місцевим органам влади і управління розпоряджатися коштами, що надходять від комунальної власності підприємств через податки, регулюючи бюджети за рахунок загальнодержавних податків та доходів;

- ✓ надати самостійність місцевим бюджетам, консолідувавши у бюджеті України всі бюджети, що становлять бюджетну систему.

Перебудова бюджетної системи стосується не лише взаємовідносин між державними та регіональними бюджетами, а й відносин бюджетів вищестоящого рівня до бюджетів нижчого рівня [7, с.104].

Світовий досвід свідчить, що з розвитком ринкових відносин роль держави в розподільчих процесах має зростати, і бюджет в цьому плані є найдосконалішим засобом для здійснення державою вказаної функції. У більшості розвинутих країн світу через бюджет перерозподіляється від 30 до 50 % валового внутрішнього продукту. Уся проблема в тому, як знайти виважені форми і методи цього перерозподілу, що в умовах України є одним з найважливіших завдань. В державі досі не навчилися ефективно використовувати бюджетний механізм у управлінні економікою.

Важливою умовою успішного функціонування бюджетної системи має стати поглиблення реформи бюджетних відносин між центральними та регіональними рівнями влади на основі розмежування відповідальності за вирішення економічних і соціальних проблем країни та окремих адміністративно-територіальних утворень шляхом відповідного розподілу державних видатків та доходів. Реалізація цього положення вимагає визначення розміру адміністративно-територіальних утворень. Це має здійснюватися з урахуванням сукупності відносин щодо розподілу і використання фінансових ресурсів, створюваних на відповідній території, перерозподільчих міжрегіональних процесів [3, с. 128].

Реструктуризація всередині державного фінансового господарства, що виявляється в розмежуванні сфер функціонування бюджету і цільових фондів. Витрати загальносуспільного характеру, спрямовані на реалізацію функцій держави, фінансуються з бюджету, а витрати цільового характеру – з фондів цільового призначення.

Вироблення напрямів і принципів фіскальної політики держави, визначення основ політики у сфері бюджету й оподаткування. Оптимізація рівня бюджетної централізації національного продукту, забезпечення ефективності оподаткування і бюджетних асигнувань.

Докорінні перетворення в структурі й засадах функціонування бюджетної системи через дедалі більшу її децентралізацію з чітким розмежуванням доходів і видатків між бюджетами, виходячи з чіткого розмежування функцій держави між центральними, регіональними і місцевими рівнями влади.

Реформування системи і методів формування дохідної бази бюджетів і фінансування видатків, установалення реальних джерел фінансування бюджетного дефіциту.

Ключовим напрямом у реструктуризації державного фінансового господарства є реформування бюджетної системи. Воно передбачає:

- ✓ трансформацію ролі і місця бюджету у фінансовій та економічній системах держави;
- ✓ удосконалення складу доходів і видатків бюджету, оптимізацію їх структури, перехід на нові методи і форми мобілізації доходів та фінансування видатків;
- ✓ мінімізацію розмірів бюджетного дефіциту й оптимізацію джерел його фінансування;
- ✓ модернізацію бюджетної системи на основі нових принципів її побудови, реформу міжбюджетних взаємовідносин;
- ✓ підвищення рівня бюджетного менеджменту, упорядкування бюджетного процесу, запровадження сучасних бюджетних технологій [9, с. 150].

Для бюджетного процесу в Україні (тобто, процесу формування та виконання бюджету) було б корисним реформування бюджетної практики, спрямоване на підвищення ефективності та дієвості управління державним сектором. Запровадження багаторічного бюджетного планування дало б змогу поєднати річні бюджети та сукупні середньострокові цілі фіскальної політики.

По-перше, суттєвим для обмеження ступеня невпевненості щодо розвитку економічної ситуації вбачається добре обґрунтоване макроекономічне прогнозування. Застосування таких економічних припущень для бюджетних надходжень є вирішальним, оскільки вони відіграють основну роль у визначенні загального рівня наявних ресурсів. Так само значним для перегляду правильності та доцільності припущень є точне повідомлення про використані припущення. Участь незалежних приватних інституцій у процесі формування макроекономічних прогнозів може відіграти важливу роль дисциплінуючих заходів.

Зважаючи на ступінь невпевненості щодо української економіки (який пов'язаний з труднощами у запровадженні політичних, інституційних та структурних реформ) на даному етапі перехідного періоду, "чиста" система багаторі-

чного бюджетного планування з високим рівнем попередньої зобов'язаності може виявитися недоцільною (небажаною). Недосягнення раніше проголошених цілей може зменшити ступінь фіскальної довіри до уряду. Таким чином, вважаємо, що середньострокова система, яка уточнюється кожного року, більше відповідає нинішнім умовам в Україні. Бюджетне планування на багаторічній основі має здійснюватися у номінальному виразі.

Слід досягти політичного консенсусу щодо рівня та характеру видатків в межах багаторічного бюджетного планування, що має на меті обмежити можливість виникнення ситуації, коли необхідні зміни були заплановані на наступні роки, але фактично не були запроваджені через їх чергове відкладання. З метою уникнення такої проблеми, система має характеризуватися високим рівнем прозорості. Дані щодо фінансування статей бюджету мають регулярно публікуватися, щоб очевидним було їх значну відмінність від тих, що показувалися раніше.

Наступне, політична відданість виконанню цілей фіскальної політики необхідна для підтримання довіри до бюджетного планування на багаторічній основі у разі виникнення певних шоків. Необхідно, щоб у разі відхилень (які, наприклад, можуть бути спричинені непередбачуваністю процесу реформ чи коливань у зростанні ВВП) уряд вживав заходів для забезпечення виконання початкових середньострокових цілей фіскальної політики.

Бюджетне планування на багаторічній основі має базуватися на сукупних цілях фіскальної політики в контексті загальної макроекономічної ситуації. Слід зробити наголос на основних фіскальних змінних на рівні уряду загалом, а також на детальній функціональній класифікації. Сукупні цілі мають поєднуватися з основними принципами та цілями економічної політики, такими, як структура податкової політики, пріоритети державних видатків, а також запропоновані реформи.

Запровадження бюджетного планування на багаторічній основі видається доцільним з точки зору обслуговування державного боргу, особливо це стосується обслуговування зовнішнього боргу, що вимагає довготермінового планування і прогнозування.

Реформування та підвищення відповідальності місцевих органів влади є дуже важливим для підвищення довіри до середньострокових цілей фіскальної політики [8, с. 17].

Реформа бюджетної системи та міжбюджетних взаємовідносин пов'язана із реформуванням податкової системи України, зокрема переглядом структури та переліку державних податків, розширенням ролі та частки місцевих податків і зборів, запровадженням регіональних (обласних) податків і зборів. За рахунок цього мають бути створені передумови для радикального зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів, зміни джерел формування дохідної бази цих бюджетів.

Наслідком цього має стати переведення усіх ланок місцевих бюджетів на власну дохідну базу. Необхідно ухвалити нову редакцію Закону України "Про систему оподаткування", Закони України "Про місцеві податки і збори", "Про фінанси місцевого самоврядування".

У ринкових умовах бюджет є основним інструментом державного регулювання соціально-економічних процесів. Надходження до бюджету безпосередньо залежить від стану виробництва. Звичайно, одним із важелів досягнення цього має бути ефективна податкова система.

Система оподаткування має забезпечити оптимізацію структури розподілу та перерозподілу національного доходу. Реформування податкової системи має базуватися на принципі збереження дохідної частини бюджету і забезпечення обов'язковості та рівнонапруженості у сплаті податків усіма юридичними і фізичними особами, недопущення будь-яких проявів дискримінації до окремих платників або категорій платників податків,

а також стосовно оподаткування товарів вітчизняного чи іноземного виробництва.

У свою чергу можливість утримувати соціальну сферу, забезпечувати соціальний захист населення залежить від стану надходжень до бюджету. Формування доходної та видаткової частини бюджету пов'язане з основними макропоказниками економічного і соціального розвитку України [5, с. 13].

Ще одним напрямом реструктуризації бюджетної сфери – впровадження методів формування бюджету, орієнтованого на результат. Як метод бюджетного планування він забезпечує прямий взаємозв'язок очікуваних кінцевих і безпосередніх результатів їх використання відповідно до установлених пріоритетів державної політики.

Основні компоненти бюджетного процесу в даному напрямку включають:

- ✓ створення такого механізму планування бюджетних витрат і підготовки проекту бюджету, при якому заздалегідь визначаються й формуються цілі, які повинні бути досягнуті в результаті витрати бюджетних коштів, відповідні програми, напрями діяльності, а також система показників, за якими буде здійснюватися моніторинг ступеня досягнення поставлених цілей.

- ✓ надання розпорядникам і отримувачам бюджетних коштів більшої свободи в прийнятті рішень за найбільш ефективною з точки зору досягнення поставлених цілей структурі витрат;

- ✓ підвищення відповідальності розпорядників бюджетних коштів за досягнення цілей шляхом впровадження системи моніторингу й оцінки ефективності їх діяльності, що дозволяє відслідковувати ступінь виконання прийнятих зобов'язань. Основний акцент контролю за виконанням бюджету з боку контролюючих органів при цьому переноситься з оцінки правомірності використання бюджетних коштів і відповідності фактичних витрат плановим на оцінку ступеня досягнення запланованих показників. Результати такої оцінки служать найважливішим джерелом інформації для прийняття рішень щодо планових асигнувань на наступні роки, у тому числі про припинення виділення їх для певних видів витрат, по яких не досягнуті поставлені цілі.

- ✓ впровадження ефективної системи стимулювання державних службовців, інших працівників бюджетної системи, а також керівників державних органів та їх підрозділів за результатами діяльності й ступеня особистого внеску в досягнення таких результатів.

Програми, розроблені відповідно до принципів формування бюджету, орієнтованого на результат, повинні містити: 1) опис, очікуваних результатів що піддаються кількісній оцінці реалізації програм, включаючи як безпосередні результати, тобто надання послуг певної якості та обсягу, так і кінцеві результати, тобто ефект

від наданих послуг для їх отримувачів; 2) систему показників для виміру результатів реалізації програм (показників соціальної й економічної ефективності) і цільові значення кожного з них [6, с. 72].

Реструктуризація національної економіки – це процес структурних змін, що відбуваються під керівництвом державних і регіональних органів влади та передбачають створення нової, більш досконалої та ефективно функціонуючої економічної системи [2, с. 8].

Отже, економічне оновлення об'єктивно потребує зміцнення державного бюджету як основного важеля ефективного розвитку господарства країни, що прагне до соціально орієнтованої економіки. Акумуляція у бюджетній системі значних грошових фондів створює можливість для забезпечення рівномірного розвитку економіки та культури на усій території країни. Бюджет є могутнім інструментом державного управління [10, с. 68].

Значення державного бюджету обумовлено не лише обсягом коштів, які зосереджено в ньому. В безпосередньому взаємозв'язку з бюджетом і під його впливом функціонують усі інші ланки фінансової системи.

Наявність бюджету створює можливість для маневрування при розподілі коштів на потреби суспільства з урахуванням їхньої пріоритетності протягом певного проміжку часу. У майбутньому роль державного бюджету у соціальних процесах зростатиме. Обумовлено це тим, що саме бюджетні кошти у сукупності з позабюджетними фондами є фінансовим підґрунтям для здійснення соціальних перетворень, переходу на новий рівень соціального обслуговування населення. Крім того, державний бюджет покликаний нівелювати соціальні наслідки розшарування громадян за їхніми матеріальними статками, що викликано переходом до ринкових умов господарювання.

1. Блауг М. Методология экономической науки / М. Блауг: Пер. с англ. под ред. В.С. Автономова. – М. – 2004. – 415 с. 2. Бутко М.П. Методологічні аспекти трансформації регіональних структур економіки в перехідний період // Труды Одесского политехнического университета. – 2002. – №2(18) – с. 7-9. 3. Василик О.Д., Павлюк К.В. Державні фінанси України: Підручник. – К.: НІОС – 2002. – 608 с. 4. Маслюківська О.П. Аналіз залежності між динамікою розвитку промислового сектору та екологічним оподаткуванням в Україні // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії: збірник наукових праць. Вип. 1(10): Економічні науки. – 2008.- С.188-198. 5. Мельничук С.І. Державному бюджету – економічне обґрунтування // Фінанси України. – 2007. – № 11. – С. 12-23. 6. Озерова Н. Б. Реструктуризація бюджетного сектора. Фінансовий моніторинг бюджетної сфери // Университетское управление: практика и анализ. – 2004. – №2 – С.65-77. 7. Пасічник Ю.В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні: Монографія. – Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, ЛТД". – 2005. – 642 с. 8. Томчинська М. Рекомендації щодо часових рамок бюджетного процесу // Center for social and economic research. –Warsaw. – 2008. – с.15-20. 9. Федосов В., Опарін В., Львович С. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: Монографія / За наук. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2002. – 387 с. 10. Юрій С.І., Бескид Й.М. Бюджетна система України. – К.: НІОС. – 2000. – 400 с.

Надійшла до редколегії 18.09.2009

Н. Дрозд, асп.

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВОГО КАПІТАЛУ У СВІТІ

Досліджено сучасний стан розвитку ринку фінансового капіталу у контексті світових потоків капіталу, інвестиційної активності та злиттів і поглинань.

The current state of the market of financial capital development is investigated in the context of world capital flows, investment activities and M&A.

Глобалізація потоків фінансового капіталу є панівною тенденцією в сучасних умовах. Очевидно, що функціонування та розвиток економіки, як цілісної системи в умовах глобалізації, без участі глобального фінансового капіталу, не представляється можливим. Саме тому особливої актуальності набуває аналіз сучасних тенденцій розвитку ринку фінансового капіталу та його складових в умовах світового економічного спаду.

Основною сучасної глобалізації є фінансова глобалізація як ключовий фактор розвитку. Це не означає, що глобалізуються тільки фінанси, хоча, звичайно, цей процес проходить об'єктивно та всебічно. Сьогодні навіть теоретики інших наукових сфер, що досліджують дані проблеми, приходять до висновку про переважання ролі фінансового капіталу в інтенсифікації процесів економічної глобалізації в цілому. В силу цього, глоба-